

ни честь, и препоръчва да не се изчакватъ никакви отстъпки отъ Фенеръ. Тримата, Селимински, Кръстовичъ и Чомаковъ, се сходятъ въ идеитъ си дотолкова, доколкото безусловно порицаватъ политическия бунтъ, революционната борба, съ нейнитъ рискувани за народното развитие изгледи. Тъ нѣматъ тамъ нищо общо съ Раковски, вдъхновенъ отъ вуйка си Мамарчова и тръгналъ по пътя на конспирацията, — макаръ да смѣта и той черковния въпросъ, въ съгласие съ ония, като „най-голѣмо дѣло“ на момента и като въпросъ, „отъ който зависи смъртта или живота на българската народностъ“. Тримата биха подписали драговолно, въ 1860—1864 г., мждрата изповѣдь, която прави по-късно тѣхниятъ по-младъ сподвижникъ Симеонъ Варненски, въ споменитъ си за Чомакова. Очертавайки вещо становищата на цариградскитъ голѣми дейци по черковната независимостъ, привърженикътъ на умѣрената партия преценява така методитъ на действие: „Нѣма съмнение, борбата съ оръжие е славна, блѣскава и шумна. Тя омайва и плени младитъ умове и сърдца, наклонни къмъ самопожертвуване и геройство. Подкрепена отъ вѣнъ, тя даде по-скоро резултати. Ви сжщото време, обаче, тя предизвика завистъ и стракове у други и отвори апетити, като бидоха задоволени за наша смѣтка. Народнитъ наши околорѣстни загуби се длѣжатъ на борбитъ, които сме водили съ оръжие въ ржка. Културната борба бѣше дала народно самосъзнание на голѣмитъ ни маси, които бавно, но здраво се пробуждаха и се оказаха недалечъ отъ цариградскитъ стени. И може да си представи всѣки, какво би било значението и бждащето на нашия народъ, ако самосъзнанието и самосвѣстяването му бѣше проникнало навсѣкжде, гдето се слуша живата българска речъ, и ако бѣха укрепнали добре връзкитъ между разнитъ части на прѣснатия по Балканския полуостровъ български народъ. Това щѣше да бжде цѣло море, въ което други елементи, каквито и да сж, не щѣха да иматъ особено значение. Така си представямъ азъ целъта на Кръстовича и на Чомакова“.

Така си представяме и ние тѣхната целъ, заедно съ тая на Селимински. Но историята, като нѣщо минало, не може да се обяснява само отъ становище на днешнитъ постигнати резултати, съ всичко непредвидено, дошло като последица